

HET BOEK VAN DE WEEK.

De Heilige Schrift bij Calvijn, door Dr. J. A. Cramer.
A. Oosthoek — Utrecht — 1926.

Er openbaart zich de laatste jaren steeds groter behoefte aan autoriteit en autoriteiten.

De tijd, dat men zich geheel zelfstandig voelde en eigen naam van genoegzame betekenis achtte om een meening ingang te doen vinden is — althans voor een poosje — weer voorbij.

Wat vooral de tegenwoordige geestesgesteldheid teekent, is, dat men aan autoriteiten van den tweeden rang niet langer genoeg heeft.

Men heeft gaarne de allergrootsten tot steun in den rug.

Chantepie de la Saussaye Sr kan eigenlijk zelfs den ethischen theoloog geen introductie meer verlenen.

Schleiermacher is als autoriteit van zijn voetstuk gevallen.

Men wil nog verder in de geschiedenis terug om daar de figuren te vinden, die door hun vaste overtuiging de naneefjes ontzag inboezemen.

De Roomsche vindt voor die gezagsbehoefte bevrediging in de eeuwenoude kerk.

Een enkele afdwaalde Protestant zoekt bij de autoriteit van de Roomsche kerk mede rust.

De groote hoop der Protestantische theologen, met opzet gebruik ik hier het weinig betekenende, maar in elk geval breede woord „Protestantsch“, slaat andere wegen in.

Zij keeren terug tot de helden der Reformatie. Moeten we dit voor een gelukkig verschijnsel houden?

Tot op zekere hoogte wel.

Toch schuilt er meest negatieve waarde in.

We hebben het te beschouwen als een symptoom, dat men zich bewust wordt het niet geheel zonder de traditie te kunnen stellen.

Ook, dat het eindelijk tot ons geslacht begint door te dringen, dat het toch zoo onafhankelijk, zoo gigantesk, zoo superieur niet is, als men kort geleden in rijmwoord wel heeft gezongen.

De positieve waarde van dit beroep op wat door de Reformators is gezegd, valt echter niet mee. Er is hier veel mystifikatie bij.

Men vraagt aan Luther, aan Calvijn: laat ons naar uw naam genoemd worden, maar... met behoud van eigen gevoelens.

Men wil zoo gaarne zijn eigen opinie door de autoriteit van die mannen gedekt zien.

Niet geestverwantschap, maar autoriteitsbehoefte spreekt er uit.

Deze mystifikatie mag niet worden bekritiseerd als boerenbedrog.

Dat laatste kan er een element van uitmaken.

Doch in verreweg de meeste gevallen is dat niet zoo.

Die mystifikatie wordt achter de gesloten deuren van het eigen zieleleven tot stand gebracht.

Zij doorloopt een psychologisch proces, dat nu eens gemakkelijker, dan moeilijker zich tot analyse leent, maar dat voor den persoon in kwestie meestal verborgen blijft.

Daarom moet zij ook voor 90 percent aan zelfbedrog geweten.

Luther kwam het eerst in aanmerking als autoriteitsstempelaar.

Hoeveel Luthers er tegenwoordig bestaan, kan niet met een eenvoudig optelsommetje uitgerekend.

In elk geval zijn er meer „echte“ Luthers dan „authentieke“ rokken zonder naad.

Inzonderheid zij, die aan de voeten van Ritschl zaten, wedijverden om patent te nemen op den „waren“ Luther.

Er bestaat dan ook nu een Ritschlschen Luther, een Herrmannschen Luther, een Kaftanschen Luther, een Theodosius (niet Adolf) Harndehochens Luther, een Waltherschen Luther, een Seebergischen Luther enz. enz.

En al die Luthers verschillen onderling.

De eene Luther geeft Ritschl, de ander Herrmann gelijk en zoo kan men het heel rijtje langs gaan.

Nu is Luther in dit opzicht al een heel dankbaar object.

Hij was niet gewoon zijn woorden te wegen.

Vol spontaneïteit wierp hij zijn vulkanische gedachten uit, er zich niet om bekommerend of ze wel netjes naast elkaar terecht kwamen en één geheel vormden.

En nu komt de een met zoo'n brok gedachte-lava aansjouwen en prijst aan: hier hebt U het eigenlijke grondmateriaal van Luther, daar kunt U een heuschen systematischen Luther uit houwen.

Doch in de verte loopt een konkurrent ook al onder een lava-blok te zeulen.

En, gelijk gezegd, Luther geeft er aanleiding toe. Doch Calvijn....

Als iemand zichzelf gelijk is gebleven dan was het Calvijn.

Hij heeft zijn standaardwerk, zijn „Institutie“ na de eerste uitgave wel uitgebreid, maar niet in haar grondgedachten veranderd.

Hij was de man der ijzeren konsekventie.

Met hem zal men zulke spelletjes dan ook wel niet uithalen.

Zoo zoult gij meenen.

En toch, hij is een veel te voorname figuur, zijn naam is op het oogenblik te veel waard dan dat men het ook niet met hem zou beproeven.

Vroeger heeft men ook weleens pogingen in dien zin gewaagd.

Maar toen lukte het niet zoo goed.

Ook al, omdat het destijds nog als benepen gold zich naar Calvijn te noemen.

De koers is echter voor Calvijn gestegen.

In het buitenland waarborgt op verschillende plaatsen een visitekaartje met de kwalifikatie „Calvinist“ onder den naam een verrassende ontvangst.

Dat heeft Prof. Cramer van Utrecht in Hongarije ondervonden.

Zoo veel schrik als „Calvinist“ in sommige kringen in ons vaderland op het lijf jaagt, zooveel sleutelmacht ontwikkelt het daar.

Ook is Prof. Cramer een veel te belezen man om niet te weten, dat de naam Calvijn thans ook in Duitschland weer opgang maakt.

Het boek, dat hij schreef over „De Heilige Schrift bij Calvijn“, toont, dat hij van de desbetreffende Duitse literatuur uitnemend op de hoogte is.

Zijn Hongaarsche reis en ook de invloed van Barth c.s. hebben hem naar Calvijn toe gedreven.

Maar dan naar zijn Calvijn.

Wel waarschuwt hij in zijn „Woord Vooraf“, dat men Calvyns denkbeelden niet naar eigen inzicht mag „fatsoeneeren“.

En dat meent hij ook.

Doch hier voltrekt zich bij hem de groote mystifikatie, waarvan ik boven sprak.

Niet het boerenbedrog, maar het zelfbedrog.

Dat Prof. Cramer volkomen eerlijk is, blijkt wel uit het rijke citatenmateriaal, dat hij in zijn boek aandraagt en dat aan zijn geschrift, ook voor wie zich vlak tegenover hem moet plaatsen, hooge waarde verleent.

Prof. Cramer heeft zich inderdaad in Calvijn verdiept.

Die eere mag hem niet onthouden.

Maar zijn zelfbedrog daalt er geen graad lager om. Hoe moet Cramers Calvijn er uitzien?

Net als Prof. Cramer zelf natuurlijk.

En wat is Prof. Cramers standpunt?

Voor wie het nog niet wist, zet hij dat in zijn boek uiteen. Volgens hem is de Gereformeerde inspiratietheorie „door de resultaten van het nieuwere theologisch bijbelonderzoek voorgoed onhoudbaar gebleken“.

Wel wil hij niet alle resultaten van dat onderzoek voetstoots aanvaarden. Maar — zoo schrijft hij — dat neemt niet weg, dat de historisch-kritische en godsdienst-historische onderzoekingen zóóveel nieuwe ontdekkingen hebben gedaan, op de wereld, waarin de geschriften des Bijbels zijn ontstaan, zulk een nieuw licht hebben geworpen, de methode om de problemen aan te vatten zóó totaal hebben gewijzigd, den Bijbel ons hebben doen zien als een verzameling van geschriften, die met zóóvele draden en vezelen aan de semitische en hellenistische gedachten-wereld der toenmalige omgeving vastzitten, zoodat de uitdrukkingen des Bijbels, tegen dien achtergrond gezien, zulk een geheel nieuwe en verrassende betekenis ontvangen, dat wij, zuiver wetenschappelijk gesproken, het Oude Testament niet anders kunnen zien dan als een monument van godsdienstige letterkunde van een vóór-asiatischen stamgodsdienst en het Nieuwe Testament als een literair overblijfsel van een cultusgodsdienst uit de hellenistische periode. Wij kunnen den Bijbel niet meer als letterlijk geïnspireerd beschouwen en nog veel minder hem uitleggen naar onze westersche begrippen, of hem gebruiken als arsenaal voor een gereformeerde dogmatiek“.

(bl. 4, 5).

Uit dit citaat en vooral uit de door ons gespatieerde woorden komen wij van tevoren reeds aan de weet, hoe het Calvijn-beeld onder de bewerking van Prof. Cramer zal worden.

Calvijn zal als getuige moeten optreden tegen de „letterlijke inspiratie“.

Hoe dat klaar te spelen?

Calvijn neemt het juist gedurig op, gelijk Prof. Cramer zelf erkent, voor de „letterlijke inspiratie“ — om dien term, welke tot jammerlijk misverstand aanleiding kan geven, in dit artikel gemakshalve nu maar eens te behouden.

Voor Calvijn is heel de Schrift onfeilbaar geïnspireerd.

Hij zegt ergens zelfs, dat er niets menscheijks aan is.

Hoe hem dan te wippen in de lekke schuit van de moderne bijbelkritiek?

Dat is voor Prof. Cramer maar een heel klein kunstje.

Hij maakt van den konsekventen Calvijn eenvoudig een inkonsekventen.

Men lette slechts op wat wij opnieuw spatieeren.

„Wij moeten Calvijn leeren kennen, zooals hij is met al zijn tegenspraken. Groote mannen, die iets nieuws brengen en zich uit het bestaande moeten losmaken, kunnen dat niet anders doen dan door allerlei tegenspraken heen: het nieuwe trekt hen uit boven datgene, waardoor zij als kinderen van hun tijd worden vastgehouden. Zoo komen de inconsequenties, die echter het bewijs zijn hunner heroïsche grootheid“.

(bl. 1).

Men ziet het, wil Calvijn een groot man zijn, dan moet hij inkonsekventies hebben begaan.

Dan moeten er tegenspraken in zijn geschriften voorkomen.

Zoo gaat Prof. Cramer dan op zoek naar tegenspraken.

En wie dat doet, vindt ze natuurlijk ook.

Calvijn heeft meer dan drie regels schrifts achtergelaten.

Daarom viel het Prof. Cramer gemakkelijk om hem aan de galg der inkonsekventie op te hangen.

Dat acht Prof. Cramer voor Calvijn echter geen oneer.

Immers, wie aan de galg hangt, hangt hoog.

Nu wil echter het geval, dat wat Prof. Cramer als „tegenspraken“ heeft ontdekt, niet heel duidelijk tegenspraken zijn. Zelfs geen schijnbare „tegenspraken“.

Maar ook dat reddert zich wel.

Wij moeten, zoo betoogt hij, onderscheid maken tusschen den vorm van Calvyns theologie en den materielen inhoud. (bl. 6, 8, 35, 36, 104, 126).

Die vorm was scholastisch, maar de inhoud Cramersch.

Aan dien vorm hield de oude Gereformeerde theologie en ook de „decadente gereformeerdeheid“ (bl. 13) van onzen tijd vast. Het „ongelukkige nieuwe inbissel van de „organische inspiratie““ (bl. 124) verandert daaraan niets.

Maar naar den inhoud was Calvijn de vader van de wetenschappelijke bijbelkritiek.

„Wij kunnen hem den vader noemen van de wetenschappelijke bijbelkritiek. Hij was voor velen in zijn dagen lang niet zuiver genoeg. Velen waren bevreesd voor hem op grond van de vrijmoedige wijze, waarop hij over de echtheid der bijbelboeken, den verhaaltrant der Evangelisten en de wijze van aanhalen der bijbelschrijvers sprak. Wij zullen over Calvyns kritischen arbeid in het laatste hoofdstuk spreken. Hier zij alleen opgemerkt, dat niet bij het voetspoor van Calvijn volgt, die blijft vasthouden aan de letterlijke inspiratie des Bijbels, maar hij, die, staande op den bodem van de heilserfaring, aan de hand der Schrift opgedaan, met vrijmoedigheid zijn wetenschappelijk kritisch onderzoek van de Schrift voortzet, niet tergendeinzend voor eenig dogmatisch vooroordeel, ook al komt hij daardoor tot resultaten, waarvan Calvijn zelf in de eerste verte niet had kunnen droomen“.

(bl. 76).

Prof. Cramer is er wel niet zeker van, dat Calvijn zelf die resultaten voor zijn rekening zou hebben genomen.

„Calvijn is over het algemeen zeer conservatief“.

(bl. 130). Maar daaraan moet men zich niet storen.

„Het is ons in de eerste plaats niet om de resultaten, maar om het beginsel te doen“.

(id.). En als Calvijn nu maar de beginselen geeft, dan kan hij de resultaten wel aan ons overlaten.

De vorm brengt ons dus in aanraking met Calvijn I en de inhoud met Calvijn II.

En Calvijn II is de eigenlijke Calvijn. „We moeten echter liever niet van inconsequenties spreken, maar telkens ons bewust blijven van de innerlijke tegenspraak, die er was tusschen den inhoud zijner theologische beschouwingen en den vorm, waarin hij deze kleepte, zoodat telkens, wanneer deze vorm wordt doorbroken, de eigenlijke Calvijn voor den dag treedt. En dat geschiedt in zijn kritische houding tegenover de Schrift over de geheele linie“.

(bl. 126).

Volgens diezelfde methode maakt Prof. Cramer Calvijn tot een ervaringstheoloog, gelijk hij zelf is.

„Volgens Calvijn steunt het geloof niet op het gezag van den Bijbel, maar steunt het gezag van den Bijbel op de ervaring des geloofs“.

(bl. 40). Men kan uit Calvyns geschriften in grooten getale een menigte van plaatsen bijeenbrengen, „die aantoonen, dat de ervaring in Calvyn's theologie een groote rol speelde“.

(bl. 40, 41).

Dat laatste zal waar zijn.

Maar het ontgaat Prof. Cramer ten eenenmale, dat het heel iets anders is of men aan de ervaring een breede plaats inruimt dan of men die tot grondslag van het geloof verheft.

Wonderlijk springt hij in dit verband met het Testimonium Spiritus Sancti (het getuigenis des Heiligen Geestes), gelijk het bij Calvijn voorkomt, om. Hoe kwistig hij ook is met citaten, de markantste plaatsen laat hij buiten beschouwing. Blijkbaar wist hij daar geen weg mee. En toch speelt hij Calvyn's opvatting daaromtrent tegen synodes (heeft hij hierbij gedacht aan Assen?) uit.

„Hij (n.l. Calvijn) heeft, door de Auctoritas (het Gezag n.l. der Schrift) onlosmakelijk aan het Testimonium Spiritus Sancti te verbinden, haar overgebracht in de warme zonnige sfeer van het godsdienstig leven, waarin ze had moeten blijven, waar ze weder door synodes is uitgehaald, zoodat we inplaats van te verkeerden in het trotsche bergland met zijn schitterende hoogvlakten en huiveringwekkende afgronden, ons moeten tevreden stellen met... een atlas!“

(bl. 110).

Ging hij met Barth c.s. een eindweegs mee, door Calvijn als ervaringstheoloog voor te stellen, vervolgt hij zijn weg alleen.

Maar dat is niet alles!

Hij ziet in Calvijn zelfs een humanist (bl. 87, 90, 126).